

očitno, malodane poučljivo. Zopet izraz moralista Tolstega, čigar dela od mladostne trilogije pa do velike moralne krize neprestano pričujejo o njegovi silni moralni vznemirjenosti. — Na drugi strani pa zopet Stendhal, oboževalec smotrne, pa bodisi amoralne aktivnosti, častilec Napoleonov in iskalec bitja, ki ga je dolgo pred Nietzschejem imenoval „homme supérieur“: „izneveril sem se ... čednosti ... ampak zato ... kakšne možnosti.“

Toda na dnu vseh teh prikazovanih in v prikazovanju samem vsebovanih svojstev je mogoče slutiti v ogromnih obrisih psihični pojav, ki ga označujemo z besedami narodni značaj, narodnost, narodni ali rasni genij. Ali ni v prožni, čvrsti, nezlomljivi, za aktivnost ustvarjeni, vedno lahkotni, amoralni in skoraj frivolni radoživosti nekaj prvobitno francoskega ali romanskega, kakor je občutljiva, pasivno vase zamišljena moralna zbranost, združena s težko melanholijo, — nekaj temeljno ruskega, če ne sploh slovanskega?

Ta dva svetova stremita vsak k svojemu idealu: lahkotna in suverenska predsmrtna nebrižnost k neki svobodi in odpornosti, ki sta človeško dostojanstvo, peklo moralne torture pa k radosti, ki izvira iz sprave z veliko voljo in ki je sveta. Kaj je večje, pomembnejše, — kdo bi si upal soditi. Moč, ki se izraža v Sorelovem predsmrtnem monologu, je tako pretresljivo človeška in lepa, da življenje sploh ne bi moglo in ne bi smelo eksistirati brez nje, ker bi moralo izhirati in zakrkniti. Prav tako pa ne bi moglo in ne sme eksistirati brez veličastnih in mrakotnih sil, ki snujejo v umirajočem Ivanu Iljiču. Te sile so vest tega sveta, kakor so Sorelove njegov zagon in zanos. In če še pomisliš, kako lepo stopa v smrt ona radoživost, kako brez pomilovanja do same sebe in v popolni pozabi nase, torej s čuvstvom, ki je smoter vse vesti in vse etične volje, — in v kakšno radost se na drugi strani prelije globoko etična odreka samemu sebi, se boš nenadoma znašel pred nedoumljivim procesom, v katerem amoralna življenjska radost prehaja v etos in etos v življenjsko radost, kakor se po neznanih potih toplota pretvarja v silo in sila v toploto.

Kaj je dragocenejše? Življenje je skrivnost.

J. Vidmar.

O nadvladi duhovnega malomeščanstva

Malomeščanstvo dandanes nikakor ni več samo socialen razred. Ta razred doživlja v svoji socialni strukturi usoden razkroj, ker je povečini prav tako proletariziran kakor delavsko-kmečki razred. Malomeščanstvo je danes vsaj v Srednji Evropi, ki prihaja za Slovence v prvi vrsti v poštev, vse bolj neka precej določena, notranje precej enotno ubrana skupina plasti, ki se rekrutirajo tako iz zastopnikov velekapitalističnih in kapitalističnih, meščanskih in malomeščanskih razredov vse tja do zmernejših marksistov, da, sega celo v same vrste ekstremnih marksističnih pristašev in propagatorjev, skupina z nekimi čisto izrazitimi, kolektivno lastnimi psihičnimi lastnostmi, težnjami in nagnjenji. Zaradi duševne nerazgibanosti, pretiranega poudarjanja in malikovanja izključno samo materialnega sveta v človeškem življenju ter pretiranim odklanjanjem in preziranjem duhovnega, ki obadva šele tvorita res živega človeka, radi preneznatnega umevanja za žrtve in tako zvane ideale, nezadostne prešinjenosti s kakršnokoli idejo ter zaradi svoje večne notranje vezanosti in podrejenosti se ta skupina lahko naziva „brezimna množica“, tista množica, ki daje dandanes smer in pot vsej Srednji Evropi.

Nekaj podrobnih, tipičnih osebitosti te brezimne množice je očrtal pisec tele refleksije v svojem članku „Na periferiji duha“. Zgodilo pa se je — čudo pre-

čudno! —, da je ta članek udaril tja, kamor bi človek po pameti sodil, da ni meril — (ali pa je prav za prav meril tudi na koga prav tam?). Zamerilo se je članku, da psihologizira, da ga je strah pred „idejo“, da je nejasen in takorekoč meša pojme, ker uporablja izraz malomeščanstvo nekoliko širše nego v dose-danjem zgolj socialno-razrednem pomenu ter da pisec ni izvajal čisto jasno svojih konsekvenc (ki so otipljive vsakemu pismenemu človeku). Ne glede na vse res-nične nedostatke tega članka me pa ves razvoj dogodkov okrog nas v zadnjem času iskreno prepričuje o pravilnosti postavljenih tez.

Kam teži duh časa v naši najožji okolici? Po nadvladi, po diktaturi dušev-nega malomeščanstva. Množice, osirotele in obupane, duševno in telesno zasuš-njene, ki so izgubile vero v ideje, edine tvoriteljce res plodnega življenja, se jim odpovedujejo ter se v svoji letargiji in resignaciji vtapljajo v neko mistično vero, v vero v „močnega“ človeka, v „odločnega“ človeka, ne duševno superior-nega človeka, v človeka idej, marveč v voditelja-demagoga, malo odgovornega tribuna, mnogobesednega „rešenika“, ki je tenkoslutno zajel gmotne in duševne potrebe povprečnosti ter s pravilno taktiko izrabil gospodarski in duhovni kaos, da lahko obljublja svoji pisani množici vseobči paradiž kakega zagonetnega „tretjega carstva“: proletarcu socialno pravičnost, kapitalu njegov vekoviti ob-stoj, političnemu pristašu delo in kruh, idejnemu nasprotniku ječo in vislice. Vsa ta nemška „revolucija“, kakor se je sama nazvala — oh, ta revolucija pod naj-višjo patronanco in po milosti starofevdalnega feldmaršala Hindenburga! — je nadvse tipičen izraz težnje po nadvladi duševnega malomeščanstva. Vsa ta drzna, idejno borna gesla o narodnem vstajenju, o socialni pravičnosti, odpravi nezapo-slenosti, starodedni nemški sili, čistosti rase, obnovi velikega militarističnega im-perija, priborivi tujih ozemelj in kolonij, poudarjana s pruskotrdim brutalnim naglasom, so nadvse značilne krilatice nekega neprečiščenega brezidejnega ro-mantizma obupanega, do tal poraženega naroda, a z učinkovito demagogijo pri-krojene duševnemu formatu najširših malomeščanskih množic vseh slojev in raz-redov, istotako, kakor je njih voditelj, ta „genij enostavnosti“, kot ga nazivajo njegovi najožji somišljeniki in zatorej njegovi najboljši poznavalci, samo zgo-ščeni odblesk duševnega nivoja teh množic. Umevno je tedaj, da mora biti duh pred to nerazgibano, slepo za instinkti drevečo se gmoto, duh Goethejev, duh Herderjev, omejen in potlačen in posiljevan; da beži duh — ne samo duh tuje rase — iz „tretjega carstva“, da se mu umika in se odeva v resignirani molk prav tako, kakor sledi z vso silo in z vsem žarom svojega tvornega poleta zmerom vsem novim, svet preobražujočim idejam. Kajti duh, ki je vedno vezan na indi-viduum, je bil še zmerom poražen spričo kolektivne sile neduha.

Neprimerno težji in usodnejši nego ta beg in poraz posameznikov v današ-njem „tretjem carstvu“, pa je poraz in zator idej, ki so gibale in še danes tvorno gibljejo svet, ki je usmerjen v bodočnost. Ta poraz brez odpora takorekoč, ta krotka kapitulacija živih, močnih, življenjsko tvornih idej pred oboroženo silo malomeščanskega neduha je tisto, kar odpira danes mislečemu motrilcu pogled v neslutena brezna in prepade. Kako je mogoče, da bi se ideja, ako je res živa ideja, tako brez boja, tako brezupno uklonila sili brezidejnega neduha? Ali ne samo tako, ker ta ideja ni našla pravih, res legitimnih nositeljev, ki bi jo bili kedaj do dna dotrpeli v sebi in bili usodno prešinjeni z vero vanjo, hraneč jo v sebi z vso požrtvovalnostjo, notranje večvrednih, nadrejenih, premočrtnih in ne-kompromisnih duhov?

Marksist, ki je samo teoretik in ne tudi živ človek, bo opravičil vse to se-veda z lahkim izgovorom, da je to zadnji napor sistema za njegov življenjski

obstoj, sistema, ki še ni dozorel v samem sebi. Vsakemu neprizadetemu motrilcu pa je jasno, da ta sistem ne bo nikoli dozorel in razpadel, dokler bodo nositelji nekih progresivnih teženj in idej sami notranje zastrupljeni in nagniti od gnilobe tega sistema, od duševnega malomeščanstva, okuženi od oportunizma, prilagodljivosti, kompromisnosti in strahu pred žrtvami, umsko in нравstveno stoječ na nižini svoje okolice in svojega časa.

Samo, kdor je sam res nov človek, more biti nosilec nove ideje. In izpovedovati neko idejo, ki je živa, to je dinamična in ne statična, se ne pravi, slepo in mehanično jo prevzemati, po suženjsko se ji pokoriti, marveč jo dinamično doživljati, to se pravi, vsak dan znova se boriti z njo, jo priznavati in odklanjati v njenih vnanjih odtenkih, preizkušati njeno življenjsko moč na samem sebi, premerjati njeno intenzivno in njeno ekstenzivno silo, razmikati njene nujne ožine ter ji kopati rove v plodno, tleče osrčje žive resničnosti. Kajti ideja, če naj služi življenju in ne življenje ideji, kar je protinaturno, mora biti vsa širna in neizmerna, kakor življenje samo, ki je večna rast. Dočutiti in doumeti to tajno rast kake ideje pa je dano samo širokim in smelim, samo suverenim duhovom. In samo taki duhovi jo bodo mogli kdaj smiselno in življenjsko plodno preoblikovati v živo stvarnost, potem ko jo bodo preoteli izpod pritiska topoumne brezidejnosti, jo rešili izpod poplave te kalne in kužne povodnji, ki se razliva čez dobo in čas v znamenju nadvlade kolektivno strnjenega duhovnega malomeščanstva.

Fran Albrecht.

Socialno čuvstvovanje naših listov

Katerikoli naš list vzameš zadnje čase v roke, povsod opaziš, socialna pre-mišljevanja, ki so po večini le premlevanje pravljice o dobrem Janezku in hudobnem Mihcu, tega najvišjega vrha slovenske moralno vzgojne ideologije. Pravljica je stara in je služila že skoraj celo stoletje za oslono globokoumnim prisposodbam; zakaj je ne bi še zdaj malo prepletli s sodobnimi gesli, saj je tako prenovljena od sile pripravna, da z njo izrazi neborbena slovenska duhovnost svojo ponižno, lirično misel o svetovnih problemih. Tako prebiraš dan za dnem ogorčene tožbe o brezsrčnih bogataših in o ubogih, izsesavanih delavcih in tu in tam vidiš tudi slike, ponazorjujoče piščevo usmiljeno meditacijo, ki je nedvomno prepričan, da je s tem zadostil dolžnosti čutečega in blagega srca.

Zadeva sama po sebi bi bila torej popolnoma v redu, če bi prav ti srčni izlivi ne bili hkratu naravnost dokument naše strašne duhovne in človeške bede. Kajti, kdo piše te razne socialne meditacije? Nedvomno peresa, ki so pri posameznih časopisih udinjana in ki posredno ali neposredno stoje za zastavo te ali one skupine, ki list izdaja. Bogve, če se tem piscem kdaj zazdi, da je tako pisanje konec konca vendarle vsaj malo tudi vprašanje osebne morale? Namreč, da vendarle ni popolnoma v redu, če pretakam solze nad socialnimi krivicami, zraven pa marljivo iz dneva v dan služim gospodarju, ki je nositelj sistema, povzročujočega te krivice. In zakaj? Zaradi gole, udobne eksistence, spričo katere ti je že od vsega početka popolnoma jasno, da se delodajalčevi volji niti v sanjah ne boš uprl.

Dà, ti dokumenti, sicer skrajno sodobni, so pravzaprav pri nas novi. Zaradi tega je potrebno, da jih primerno osvetlimo. Tu ne gre za osebni boj za neko doživljeno resnico, niti za napor volje, prodorno doumeti svoj čas, ki nujno požene človeka v iskreno iskanje izhoda iz zablod in kaosa. Ne, tu gre po eni strani le za mrvice popularnosti, pa drugi strani pa za zelo nejunaške račune, ki se jim